

Les pelloferes de Felanitx

J. BOADA SALOM

De tots és sabut que parlar de *pellofes* és parlar de peces catalanes. Per aquest motiu, pot cridar l'atenció l'ús del mot *pelloferes* en el títol per referir-nos als motlles amb què es feien els ploms d'església de la vila mallorquina de Felanitx. Però aquest fet, tot i que pot ser rebutat per científics i lingüistes, requereix una explicació prèvia.

En el decurs de l'estudi d'un estri metàl·lic amb forma de grans estenalles que s'emprava per a encunyar ploms a la vila, també mallorquina, d'Alaró, el rector de la seva parròquia s'hi va referir amb el nom de «pellofera». En ser inquirit del perquè utilitzava un mot que, en principi, poc té a veure amb el tipus de peça que en sortia, el mossèn em va assegurar, amb tota naturalitat, que era el nom amb què tota la vida havia conegut aquella eina. Per tant, tot i que el nostre guia i custodi dels motlles de Felanitx, mossèn Pere Xamena, no coneixia aquest mot, hi ha almanco un antecedent que ens dóna llicència per utilitzar-lo.

Les pelloferes felanitxeres, emperò, no tenen absolutament res a veure amb la d'Alaró. Mentre que aquesta era única (només n'hi havia una) i, com hem dit abans, tenia forma d'estenalles, les pelloferes de Felanitx eren diverses i diferents, i consistien en uns motlles d'aspecte més convencional fets de terracota.

L'aspecte dels motlles i el sistema emprat per a fabricar els ploms ens suggereix l'ordre cronològic en què els podem classificar. En primer lloc, es trobarien dos motlles pràcticament idèntics, en forma de totxana i amb una secció esquinçada que guarda el motllo de l'anvers i el revers de només dos ploms, i amb uns orificis d'entrada del plom fus força petits, la qual cosa alentiria el vessament del metall (fig. 1 i 2). No presenta cap estria (element que sí es presenta en els altres) per poder immobilitzar el lligam que subjectés el motllo fins la solidificació del plom, ni tampoc cap aire (orifici de sortida d'aire mentre s'hi aboca el plom líquid). Tot plegat, uns motlles amb un aspecte un tant arcaic i una funcionalitat for-

ça limitada, sobretot si els comparam amb els motlles dels altres ploms que descriurem. Les seves mides (aproximades, ja que són peces irregulars, amb angles i línies no del tot rectes) són: 9 (llarg) $\times$ 5,5 (alt) $\times$ 5 (ample) cm.

Figura 1

Figura 2

Sortadament, juntament amb els motlles hi havia una capseta plena de ploms que contenia una d'aquestes peces inèdites (fig. 3 i ampliació). Pel fet que aquest plom és inèdit, a continuació en detallam la descripció:

Figura 3

Ampliació al 200%

Referència: inèdit de Felanitx.

a/ copó i orla de punts.

r/ creu equilateral i una doble orla de punts.

Diàmetre: 18 mm.

Pes: 3,4 g.

En el mateix conjunt de ploms, en trobam un el disseny del qual no es correspon amb cap dels motlles ni permet identificar-ne la procedència (fig. 4 i ampliació); a més, pateix una certa deformació que no permet identificar clarament el seu disseny. Ens limitarem, per tant, a exposar-ne aquí la descripció.

Figura 4

Ampliació al 200%

Referència: desconegut.

a/ creu irregular, amb petits motius entre els seus segments.

r/ figura arrodonida i línia curva, no identificable.

Diàmetre: 11 mm (menor); 12 mm (major).

Pes: 1,07 g.

El motllo següent en antiguitat (fig. 5 i 6) seria el que correspon al plom catalogat per Miquel Crusafont¹ amb el número 2401 (fig. 7): anvers amb hòstia sobre copó i revers amb creu llatina, ambdues cares amb orla de punts. La forma de la pellofera és també el d'una totxana, però dividida longitudinalment per la meitat, amb els quatre motlles de l'anvers en una meitat i els quatre del revers en l'altre, uns orificis d'entrada del metall molt més grans (1 cm de diàmetre) i sense aires. A més, en els costats més curts té dues pronunciades estries que, mitjançant un lligam, facilitarien la immobilització de les dues meitats durant el procés d'abocament i solidificació del plom. Les seves mides (més exactes que les del primer motllo, ja que és una peça una mica més regular) són: 13 (llarg) × 5 (alt) × 3,8 (ample) cm.

Figura 5

Figura 6

1. M. CRUSAFONT, *La moneda catalana local. Segles. XIII al XVIII*, pàg. 458, per a totes les referències que s'hi mencionen.

Figura 7

Cronològicament, coincidint l'ordre establert per Crusafont en la seva catalogació amb el que ens suggereix la tècnica emprada en el motllo, el següent (fig. 8 i 9) seria el del plom de referència 2402 (fig. 10): hòstia sobre copó, de factura més detallada i entre dos ornaments vegetals en l'anvers; creu equilateral trilobulada amb punts als espais en el revers; dobles cercles lineals en ambdues cares. La totxana és ara més llarga, amb motlles per a sis ploms, sis grans forats d'entrada de plom, dues estries en els costats curts i vuit en els llargs superior i inferior per a una eficient subjecció, i encara sense aires. A més, la fixació i coincidència dels motlles d'ambdues cares queda assegurada amb dos forats que creuen la totxana transversalment en els dos extrems, dins els quals s'insereixen dues petites verguetes metàl·liques que uneixen les dues meitats del motllo. Les seves mides són: 15,5 (llarg) × 5,1 (alt) × 4 (ample) cm.

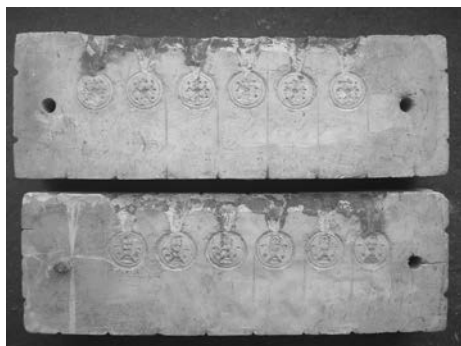

Figura 8

Figura 9

Figura 10

El motllo (fig. 11 i 12) del Crusafont 2403 (fig. 13, plom semblant al 2402, dibuix diferent i sense punts als espais de la creu del revers; orla de punts entre dos cercles lineals en ambdues cares) és d'una factura molt més estilitzada i regular: abandona l'aspecte de totxana dels altres i se sembla més a una mena de columna. Conserva només dues estries en els costats curts; en un presenta el forat gran d'entrada del plom líquid i, en el costat oposat, un aire. També presenta un aire addicional en un dels costats llargs —i en això coincideix amb el tercer motllo—, que comença des de l'orifici d'entrada. Les seves mides són: 11,2 (alt) $\times$ 4,2 $\times$ 4,2 (base quadrada) cm.

Figura 11

Figura 12

Figura 13

Amb aquest grup de motlles n'observam un darrer que sembla estar inacabat o almanco incomplet (fig. 14), ja que només trobarem una cara del plom. Tampoc sembla haver-se utilitzat mai, ja que no presenta cap taca de plom fus, que és l'habitual en la resta de motlles. Es tracta d'un altre plom inèdit que mostra una creu equilaternal trilobulada, amb un punt en l'extrem de cada segment, envoltada per una línia que la voreja a una certa distància, i una orla de punts que l'encercla. Sembla ser el disseny més elaborat, però la forma de totxana, la tècnica de subjecció amb forats i l'absència d'aires ens suggereix que el plom a què havia de donar forma podria trobar-se entre els ploms 2402 i 2403, però probablement mai no se n'encunyà cap. El diàmetre del plom hauria estat de 14 cm, el mateix que el dels ploms 2401, 2402 i 2403 descrits per Crusafont.

Figura 14

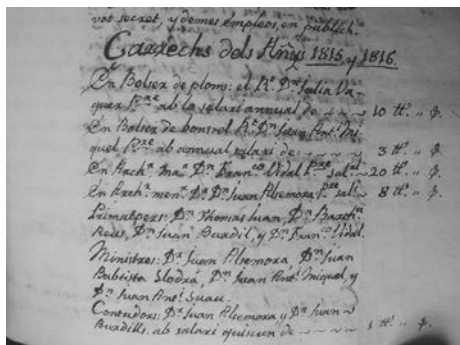

Figura 15

Durant la nostra visita a l'arxiu parroquial, mossèn Pere Xamena ens va localitzar i mostrar un llibre (*4t llibre de determinacions*, que eren les actes de les reunions de la junta de preveres) que va servir per a donar fe de l'existència d'un personatge que semblava ser imprescindible per al control i la disponibilitat dels ploms: el bosser de ploms. Això és el que diu el fragment que ens va localitzar mossèn Pere (fig. 15), titulat «Carrechs dels anys 1815 y 1816»: «En Bolser de ploms: el R.^e (reverend) D.ⁿ (don) Julia Vaquer P.^{re} (prevere) ab lo salari annual de... 10 lliures». És de suposar que entre les funcions d'aquest clergue s'hi trobés dur la comptabilitat i el control dels ploms, el pagament als beneficiats i altres persones que cobraven amb ploms, el bescanvi periòdic de ploms per moneda corrent, l'ordre de fabricació (o qui sap si la fabricació mateixa) de més ploms si aquests s'acabaven, etc. Cal destacar que una línia més avall podem llegir el següent: «En Bolser de bons: el R.^e (reverend) D.ⁿ (don) Juan Anti. (Antoni) Miquel P.^{re} (prevere) ab salari annual de... 3 lliures». Davant la desorientació inicial induïda pel mot «bons», que em suggeria algun tipus de laminetes de paper o cartró amb un valor facial i funció semblant a la dels ploms, el meu apreciat col·lega Àngel Rua, coneixedor d'algunes paraules i expressions mallorquines ja en desús (almanco entre la gent de Ciutat) em va indicar que aquest mot li sonava relacionat amb el concepte de doblers: antigament es deia que un «no tenia bons» quan tenia poques possessions materials. Per tant, sembla clar que el «Bosser de bons» era el tresorer dels doblers oficials en circulació, els quals es donaven a canvi dels ploms un cop al mes.

Durant la nostra visita, mossèn Pere Xamena també rescatà dels seus nombrosos apunts de *Miscel·lànies* algunes cites que fan referència a l'ús dels ploms durant diverses celebracions religioses al llarg de l'any, totes extretes d'una Consuetudina de la Parròquia de Felanitx de Mn. Esteva Bordoy, de devers 1760, l'original del qual avui s'ha perdut per deteriorament però que fou transcrit a temps:

Dia de la Puríssima: (...) Desde que som beneficiat no he vist pagar més d'un sou de ploms a la processó (...).

Dissapte de Pasqua: (...) Se diuen les profecies per antiquitatem y se dona un plom a quiscun que paga la bolsa, al qui canta l'Exultet la bolsa li dona 4 sous.

S. Pere: (...) Se paga de ploms. El present any corr la festa per el bosser de ploms y el vinent per el bosser de bons.

2 novembre – Dia dels morts: (...) Ara no se reparteix pa sino que es duen dits tres responsaris i alli mateix la Bolsa de ploms dona un sou a quiscun beneficiat i no te la capa, ni primatxers, ni ministres doble.

Només un exhaustiu i acurat examen dels llibres de determinacions i de la resta d'arxiu de la parròquia ens permetria conèixer les equivalències entre els ploms i la moneda oficial (pel que es desprèn de les cites transcrits, el plom era una peça de força poc valor) i altra informació sobre el funcionament dels ploms a Felanitx i, per extensió, a altres indrets de Mallorca.

Finalment, cal comentar que amb les pelloferes es trobaven en el mateix arxiu uns motlles, fets també de terracota, d'unes peces rodones i d'una sola cara, totes diferents i molt més grosses que la resta de ploms. El motllo allargat amb vuit buits (fig. 16) presenta tres motius diferents: una creu, un copó i un sagrat cor. L'altre motllo (fig. 17), més gran i rectangular, presenta dotze buits en dues fileres de sis amb uns motius que es poden relacionar amb la passió i mort de Jesucrist: un flagell en el primer i segon buit, i en els successius tres claus, una trompeta, una mà (que, segons mossèn Pere, deu representar la del criat del summe pontífex que va donar una galtada a Jesucrist), una destrat, una llança, una calavera, un fester (una mena de torxa), una llanterna i una escala. Que aquells motlles s'haguessin fet servir per a fabricar ploms resultava una teoria del tot inversemblant, però el nostre guia ens ho desvetllà al final de la nostra visita, quan ens mostrà uns medallons de *cera del Corpus* (*cera d'Agnus* a Catalunya) de forma rodona i amb els dissenys que mostraven aquells relleus. Aquests objectes estan fets amb la cera que es fonia dels ciris de les processons pasquals, els quals eren beneïts posteriorment pel capellà i distribuïts entre els feligresos, que els guardaven com a amulets.

Figura 16

Figura 17